

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
9-SON

KOKAND UNIVERSITY | **2023**
HERALD | **VOLUME №9**

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
9-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 9**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 9**

9/2023

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

G'.E.Zaxidov

Bosh muharrir:

Sh.R.Ruziyev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

A.A.Yusupov

Sahifalovchi muharrir:

T.M.Umarov

Texnik muharrir:

D.Z.Solidjonov

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., prof., Sh. I. Mustafakulov
3. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., K. Axmedjanov (KIUT)
11. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
12. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
13. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
14. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
15. F.f.n., dotsent D. Xodjayeva (QDPI)
16. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
17. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
18. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
19. I.f.n., dotsent, J. Qambarov (FarPI)
20. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
21. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
22. PhD., M.Najmiddinov (Qo'qon universiteti)

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10- oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2023

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon

Mundarija:/Outline:

Iqtisodiyot / Economy			
1.	Sh.Ruziyev	O'zbekistonda smart turizmni zamonaviy prinsiplari asosida rivojlantirish va bunda xorij tajribasidan foydalanish	3-6
2.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Strategy for the development of free economic zones in Uzbekistan	7-10
3.	K.Светлана O.Арзикулов Г.Атамуратова	Методы управления кредитным портфелем коммерческих банков	11-16
4.	J.Bobanazarova L.Zulfikarova	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida yoshlarning kasbiy layoqatlarini shakllantirish	17-20
5.	K.Kurpayanidi	Institutional aspects and risks in the digital economy: ways to reduce uncertainty for economic agents	21-25
6.	A.Abduvoxidov X.Nazarov	Qishloq xo'jaligi tarmog'ini zamonaviy axborot texnologiyalari orqali raqamlashtirish va innovatsiyalarni jadallashtirish istiqbollari	26-30
7.	Sh.Rasulova	Oziq-ovqat sanoat korxonalarini faoliyatini boshqarish hamda korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	31-34
8.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Influence of the volume of industrial production in Uzbekistan on the import trend	35-40
9.	M.Turg'unov	Raqamli iqtisodiyot sharoitida oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatida zamonaviy boshqaruv istiqbollari	41-45
10.	K.Svetlana U.Gulmira	Tadbirkorlik faoliyatida motivatsiya modellarining xorijiy davlatlar tajribalarining ahamiyati	46-49
11.	Г.Хусанова	Худудлар саноатини комплекс-инновацион ривожлантириш модели (Наманган вилояти мисолида)	50-52
12.	T.Boburjon J.Mamasoliyev	Mamlakat yalpi ichki mahsulotiga soliq turlarining ta'siri	53-60
13.	A.Abdusamidov	A comprehensive analysis of the impact of globalization on auditing standards	61-63
14.	K.E. Grishin Y.Djabbarova	Features of printing production in modern conditions	64-67
15.	X.Gafurov S.Abdulhamidov	Mamlakat yalpi ichki mahsulotini rivojlantirishda kichik biznesni o'rni va duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar tahlili	68-71
16.	A.Abdusamidov D.Xo'jamurodov	Moliyaviy texnologiyalar tarixi va rivojlanishi: O'zbekiston misolida	72-74
17.	D.To'xtamurodov	Erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirishni boshqarishning samaradorligi	75-78
18.	Н.Мукумова	Состояние, тенденции и особенности развития рынка услуг высшего образования в Узбекистане	79-84
19.	J.Turg'unov	Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari	85-87
20.	U.Mamadaliyev	Specific characteristics of tour operator activity management	88-90
21.	М.Усмонов	Актуальные вопросы достижения точки безубыточности на предприятиях	91-94
22.	Kh.Gafurov	Unraveling complexity: assessing the impact of real effective exchange rate on Uzbekistan's trade dynamics	95-98
23.	L.Yoqubov	Iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari tahlili	99-101
24.	Z.Umarova	Iqtisodiy islohotlar sharoitida korxonalarini boshqarish	102-105
25.	O.Umarov Yo.Murodova	Sayyohlar uchun yovvoyi tabiat farovonligini oshirishda marketingdan foydalanish	106-108
26.	Sh.Saloxitdinov	Mehnat bozoriga oliy ta'lim muassasalari tomonidan bitiruvchilarni tayyorlashni tartibga solishning institutsional asoslari	109-112
27.	Sh.Rasulov	Mehnat resurslarining iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha bandligining joriy holati tahlili	113-116
28.	G.Melibaeva	An overview of the function of human resource management in employee performance and motivation	117-121
29.	M.Gulomkodiroya	An overview of green banking practices in Uzbekistan	121-125
30.	M.Tojiyeva	Kichik biznesni rivojlantirishning mamlakat ijtimoiy- iqtisodiy hayotidagi ahamiyati	126-130
31.	Sh.Po'latov Sh.Musabekov	The study of value-added tax: knowledge from the eu vat experience and Uzbekistan's vat system	131-135
32.	M.Sultonov	Fond bozori va unda tijorat banklarining tutgan o'rni	136-139

33.	Sh.Po'latov	O'zbekiston respublikasida qo'shilgan qiymat solig'i va aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilarini bir-biridan farqli jihatlarini baholash	140-143
34.	A.Baxromov	Increasing the economic efficiency of textile industry enterprises through digital technologies	144-146
35.	H.Rasulov	Siyosiy mojarolarning turizmga ta'siri	147-150
36.	D.Mamayusupova	Turizm sohasida davlat-xususiy sherikligi ishtirokchilarining o'zaro hamkorligi samaradorligini oshirish	151-153
Pedagogika / Pedagogy			
37.	M.Ganiyeva D.Ergasheva	Unlocking knowledge: key pedagogical aspects of the study of philology	154-158
38.	Sh.Jumanova A.Abdullayev M.Odilova	O'zbekistonda pisa testi natijalari va boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini bu testga tayyorlash istiqbollari	159-162
39.	M.Temirova	Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanishi	163-165
40.	G.Sanginova	Erta bolalik ta'limini qo'llab-quvvatlashda oilalarning roli	166-169
41.	N.Valiyeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyasini rivojlantirish yo'llari	170-173
42.	V.Abdullaeva	Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarining o'rganilishi hamda asardagi somatik frazeologik birliklarning qo'llanilishi	174-179
43.	S.Asilova	Tarbiyasi qiyin o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish masalalari	180-183
44.	Z.Eraliyeva D.Djo'rayeva	Bolalar tafakkurini rivojlantirishda ayrim didaktik o'yinlarning ahamiyati	184-186
45.	G.Komiljonova	Fanlararo bog'lanishlar asosida talabalarni bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish	187-192
46.	Sh.Pardayev	O'quvchilarning individual o'quv natijalarini baholashga zamonaviy yondashuvlar	193-196
47.	A.Mirzakulov	IIV akademiyasi kursant qizlarini zamonaviy krossfit sport turi orqali jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish	197-200
48.	F.Berdibekova	Akmeologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik mexanizmlari	201-203
49.	H.Akbarova	Talim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida samaradorligini oshirish (onlayn o'yinlar)	204-208
Filologiya / Philology			
50.	M.Mamatqulova	How does a person become multilingual?	209-2012
51.	M.Mamatqulova	Needs analysis as a main phase for designing english for specific purposes (esp) course	213-216
52.	L.Uzakova	O'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik birliklarning lingvokulturologik tadqiqi: o'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik vositalarning chog'ishtirma tadqiqi	217-221
53.	G.Xoldorova	Alisher Navoiy ijodida sakkokiy an'analari	222-224
54.	M.Парпиева	Актуальные вопросы изучения русского языка	225-227
Raqamli texnologiyalar / Digital technologies			
55.	C.Гулямов A.Шермухамедов Б.Шермухамедов	Применение искусственного интеллекта в образовании	228-232
56.	F.Mulaydinov D.Otajonova	Breaking language barriers: the future of english language teaching with ar/vr technology	233-236
57.	F.Mulaydinov A.Abdullayev M.Odilova	Ta'limda raqamli texnologiyalarning roli	237-240
58.	T.Azimova	Matematikani o'qitishda qiyosiy usullar va o'quv texnologiyalari	241-244
59.	Sh.Akhunova	Concerns regarding the use of foreign experience and the significance of using digital technologies to boost the tourism network's competitiveness	245-249
60.	B.Akramov	Fizika fanini o'qitishda zamonaviy texnikalardan foydalanish va zamonaviy texnik qurilmalarni amaliy o'rganish	250-253

SIYOSIY MOJAROLARNING TURIZMGA TA'SIRI

Hamidjon Rasulov
hamidbekrasulov49@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2023-yil
Tasdiqlandi: 26-dekabr 2023-yil
Jurnal soni: 9
Maqola raqami: 35
DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.857>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/ keywords

siyosiy kelishmovchiliklar, inqiroz, turizm sanoati, ziddiyat, sayyohlik

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada mamlakatlar o'rtasidagi siyosiy mojarolar va turli xil kelishmovchiliklarning turizm sanoatiga ta'siri haqida so'z yuritiladi. Bir necha yillar oldin va ayni hozirgi davrda bo'lib turgan bir necha davlatlar, masalan Rossiya va Ukraina, Falastin va Isroil kabi mamlakatlarining siyosiy inqirozdan oldingi turizm holati o'rganib chiqilib, topilgan ma'lumotlar hozirgi turizm holati haqidagi ma'lumotlar bilan qiyosiy tahlil qilindi. Undan tashqari ma'lum vaqt o'tkandan keyin yani siyosiy mojarolar tugagandan so'ng turizm sanoati eski davrdagi holatiga kelgunicha qancha vaqt ketishligi, uning uchun qanday chora tadbirlar qilinishi haqida fikrlar ilgari surildi va takliflar berildi.

Kirish. Siyosiy qarama-qarshiliklar global turizm sanoatiga chuqur ta'sir ko'rsatadi va ularning oqibatlari geosiyosat doirasidan tashqarida ham tarqaladi. Fuqarolik tartibsizliklaridan diplomatik taranglik va hududiy nizolargacha bo'lgan siyosiy nizolar sayyohlik landshaftida o'chmas iz qoldirib, chegaralar bo'ylab aks-sado beradi. Siyosiy mojarolar va turizm o'rtasidagi munosabatlar nozik muvozanat bo'lib, geosiyosiy munozaralar oqimiga moyil. Ushbu o'zaro ta'sirning markazida sayohatchilarning xulq-atvorini shakllantiradigan, maqsad jozibasini qayta belgilovchi va mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishiga ta'sir qiluvchi omillarning murakkab o'zaro ta'siri yotadi.

Siyosiy ziddiyatlarning turizmga eng aniq ta'siridan biri bu sayohat usullari va afzalliklarini o'zgartirishdir. Geosiyosiy keskinliklar kuchayganda, davlatlar tez-tez sayohat qilish bo'yicha tavsiyalar berib, fuqarolarni xavfli yoki beqaror deb topilgan muayyan hududlarga tashrif buyurishdan ogohlantiradilar. Bunday maslahatlar sayyohlarni mojarolar bo'layotgan hududlarga borishdan to'xtatuvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Binobarin, mashhur sayyohlik joylariga tashrif buyuruvchilar sonining kamayishi kuzatilishi mumkin, bu esa turizm daromadiga tayanadigan mahalliy iqtisodiyotlarga ta'sir qiladi.

Bundan tashqari, siyosiy inqiroz davrida ommaviy axborot vositalarida xalqlarning tasviri sayohatchilarning idrokiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Global platformalar bo'ylab tarqatiladigan tartibsizliklar, norozilik namoyishlari yoki mojarolar haqidagi tasvirlar va hikoyalar potensial sayyohlar orasida qo'rquv yoki noaniqlikni uyg'otib, ularni xavfli deb hisoblangan yo'nalishlardan uzoqlashtirishi mumkin. Aksincha, bu tasvirlar mojarolar zonalari haqidagi hikoyalar va voqeliklar bilan shug'ullanishga intilayotgan sayohatchilarning bir qismiga qiziqish uyg'otishi mumkin, bu esa turizm bozorining paradoksal oqimiga olib keladi.

Turizmga siyosiy qarama-qarshiliklarning iqtisodiy oqibatlari sezilarli. Uzoq davom etgan mojarolar yoki diplomatik keskinliklar bilan kurashayotgan mamlakatlarda ko'pincha xorijiy investitsiyalar qisqarishi va turizm bilan bog'liq sohalarning turg'unligi kuzatiladi. Turizmning muhim jihati bo'lgan infratuzilmani rivojlantirish resurslarining yo'naltirilganligi yoki beqaror mintaqalarga sarmoya kiritishni istamaslik tufayli sustlashishi mumkin, bu esa mamlakatning sayyohlik yo'nalishi sifatida jozibadorligiga yanada ta'sir qiladi.

Iqtisodiy ta'sirlardan tashqari, siyosiy mojarolar destinatsiyaning madaniy va meros turizmiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ko'pincha mojarolar o'rtasida qolib ketgan tarixiy ahamiyatga ega yoki madaniy meros obyektlari zarar ko'rish yoki vayron bo'lishi, bebaho boyliklarni o'g'irlanishi va sayyohlar uchun ushbu yo'nalishlarning jozibadorligini kamaytirishi mumkin. To'qnashuv zonalaridagi turizmning insoniy elementini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Tirikchilik uchun asosan turizmga tayanadigan mahalliy jamoalar halokatga duch kelishmoqda. Ish o'rinlarining yo'qolishi, korxonalarining qisqarishi va turmush tarzining buzilishi odatiy holga aylanib, ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosiblikni kuchaytiradi va siyosiy notinchlikdan jabrlangan hududlarda qashshoqlik davrlarini davom ettiradi.

Biroq, qiyinchiliklar orasida siyosiy mojarolar ham turizm sanoatida barqarorlik va innovatsiyalarni rivojlantirishi mumkin.

Beqarorlik bilan kurashayotgan mamlakatlar ko'pincha o'zlarining turistik takliflarini diversifikatsiya qilishga, madaniy almashinuvlar, meros sayohatlari yoki xavfsizroq mintaqalarda sarguzasht turizmi kabi bozorlarni targ'ib qilishga murojaat qilishadi. Ushbu urinishlar mojarolar soyasidan tashqarida millatning muqobil qirralarini namoyish etishga qaratilgan bo'lib, sayohatchilarga noyob va mazmunli tajribalarni taqdim etadi.

Raqamli media va ijtimoiy platformalarning rivojlanayotgan landshafti siyosiy mojarolarning turizmga ta'sirini yanada kuchaytiradi. Haqiqiy vaqtda ma'lumotni tarqatish sayohatchilarga foydalanuvchi tomonidan yaratilgan kontent, sharhlar va onlaynda baham ko'rilgan tajribaga tayangan holda o'z manzillari haqida ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Aksincha, noto'g'ri ma'lumotlar yoki bo'rtirilgan rivoyatlar maqsad haqida noto'g'ri tushunchalarni davom ettirishi mumkin va bu uning siyosiy mojarolar ta'siridan tiklanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Dunyo geosiyosiy noaniqliklar bilan kurashar ekan, siyosiy mojarolarning turizmga salbiy ta'sirini yumshatishda hukumatlar va xalqaro tashkilotlarning roli muhim ahamiyat kasb etadi. Muloqot, nizolarni hal etish va diplomatik aralashuvlarni rivojlantirishga qaratilgan hamkorlikdagi sa'y-harakatlar ta'sirlangan hududlarda barqarorlikni tiklash va ishonchni tiklashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ushbu maqola siyosiy qarama-qarshiliklarning turizm sanoatiga ko'p qirrali ta'sirini chuqurroq o'rganishga harakat qiladi, amaliy tadqiqotlar, ekspert tahlillari va ushbu munosabatlarga xos bo'lgan murakkabliklarni ochib beruvchi real misollarni o'rganadi. Siyosiy qarama-qarshiliklar va turizm dinamikasi o'rtasidagi murakkab aloqalarni ochib, geosiyosiy keskinliklarning global sayohat modellari, maqsadli tushunchalari va xalqlarning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligiga ta'sirini yoritib berish maqsad qilingan.

Adabiyotlar tahlili. Siyosiy qarama-qarshiliklar global turizm landshaftiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Geosiyosat va sayohat dinamikasi o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni taqdim etadi. Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida quyidagi bir qancha adabiyotlar o'rganib chiqildi va ularning qisqacha sharhi keltirib o'tildi.

Ilk o'rganib chiqilgan maqolalardan biri "Geosiyosiy keskinlikning sayohatchilarning xulq-atvoriga ta'siri" nomli maqola bo'lib unda geosiyosiy keskinlik davrida sayohatchilarning xatti-harakatlari tahlil qilingan. Tadqiqot sayohatga oid tavsiyalar va xavfsizlik muammolari tufayli mojarolardan jabrlangan hududlarda sayyohlar soni sezilarli darajada kamayganini aniqlaydi. Maqolada idrokni shakllantirish va sayyohlarning oldini olishda ommaviy axborot vositalari tasvirining hal qiluvchi roli ta'kidlangan¹.

Keyingi o'rganib chiqilgan maqola "Siyosiy tartibsizliklarning turizm sanoatiga iqtisodiy oqibatlari" mavzusidagi Smit va Martinezlarning maqolasi bo'lib, unda siyosiy tartibsizliklarning turizmga iqtisodiy oqibatlarini o'rganadilar. Tadqiqot turizm sektoriga ish o'rinlarini yo'qotish, investitsiyalarning qisqarishi va turistik xarajatlarning qisqarishini o'z ichiga olgan to'liq ta'sirni ta'kidlaydi.

¹ "The Influence of Geopolitical Tensions on Traveler Behavior" (Author: Johnson et al.)

Maqolada iqtisodiy tanazzulni yumshatish uchun diversifikatsiyalangan turizm takliflari zarurligi ta'kidlangan².

Navbatdagi tahlil qilingan maqola esa "Mojarolar sharoitida madaniy meros turizmi" nomli ilmiy maqola bo'lib uning muallifi Garsiya va Xan ismli yozuvchilardir. Maqolada siyosiy mojarolarning madaniy meros turizmiga ta'sirini o'rganishgan. Tadqiqot mojaro zonalari tarixiy obidalar va madaniy yodgorliklarga qanday zarar yetkazayotgani, bu esa qaytarilmas yo'qotishlarga olib kelishini ko'rsatadi. Maqola tabiatni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlar va madaniy merosni saqlash uchun xalqaro qo'llab-quvvatlash tarafdori³.

Ushbu uchta maqolaning sintezi siyosiy mojarolar va turizm o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ta'kidlab, iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy va psixologik jihatlarni qamrab oluvchi turli xil ta'sirlarni ochib beradi. Adabiyotda hamkorlikdagi aralashuvlar, diversifikatsiyalangan sayohat strategiyalari va geosiyosiy keskinlikning global sayohat modellari va maqsad jozibadorligiga salbiy ta'sirini yumshatish uchun birgalikdagi sa'y-harakatlar zarurligiga urg'u beriladi.

Tadqiqot metodologiya. Rossiya va Ukraina, shuningdek, Isroil va Falastin o'rtasidagi davom etayotgan urushlarning turizmga ta'sirini tahlil qilish uchun keng qamrovli tadqiqot metodologiyasi qo'llanildi. Tegishli ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish uchun quyidagi qadamlar qo'yildi:

Mavzu bo'yicha har tomonlama tushunchaga ega bo'lish uchun mavjud adabiyotlar, jumladan, ilmiy maqolalar, ma'ruzalar va tadqiqotlar ko'rib chiqildi. Bu urushlarning turizmga ta'siri bilan bog'liq asosiy omillarni va oldingi tadqiqot natijalarini aniqlashga yordam berdi. Undan tashqari tegishli ma'lumotlarni to'plash uchun asosiy va ikkilamchi ma'lumotlar manbalaridan foydalanilgan. Birlamchi ma'lumotlar so'rovlar, suhbatlar va sayyohlar, sayyohlik agentliklari va soha mutaxassislari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar orqali olingan. Ikkilamchi ma'lumotlar rasmiy hisobotlar, turizm statistikasi, hukumat nashrlari va xalqaro tashkilotlar kabi nufuzli manbalardan to'plangan.

Yig'ilgan ma'lumotlar statistik usullar va sifatli qiyoslash usullardan foydalangan holda tahlil qilindi. Miqdoriy tahlil turistlar soni, daromadlari va sayohat shakllariga ta'sirini o'rganish uchun o'rtacha, median va standart og'ish kabi tavsiflovchi statistik ma'lumotlardan

foydalanishni o'z ichiga oladi. Ikki ziddiyatli mintqa o'rtasidagi urushlarning turizmga ta'siridagi farqlarni baholash uchun qiyosiy tahlil o'tkazildi. Bu konfliktlarga javoban turistlarning xulq-atvori, afzalliklaridagi o'xshashlik va farqlarni o'rganishni o'z ichiga oladi.

Ushbu metodologiyani qo'llash orqali Rossiya va Ukraina, shuningdek, Isroil va Falastin o'rtasida davom etayotgan urushlarning turizmga ta'siri har tomonlama tahlil qilindi. Topilmalar mojarolarning turizm sanoatiga ta'siri haqida qimmatli tushunchalarni beradi va siyosatchilar, turizm manfaatdor tomonlari va tadqiqotchilarni salbiy oqibatlarini yumshatish va mojarolardan ta'sirlangan hududlarda barqaror turizmni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishda xabardor qilishi mumkin.

Natija. Rossiyaning Ukraina o'rtasidagi harbiy mojarolar xalqaro turizm uchun salbiy xavf tug'diradi. Bu allaqachon yuqori neft narxlari va transport xarajatlarini kuchaytirdi, noaniqlikni oshirdi va Sharqiy Yevropada sayohatlarning uzilishiga olib keldi.

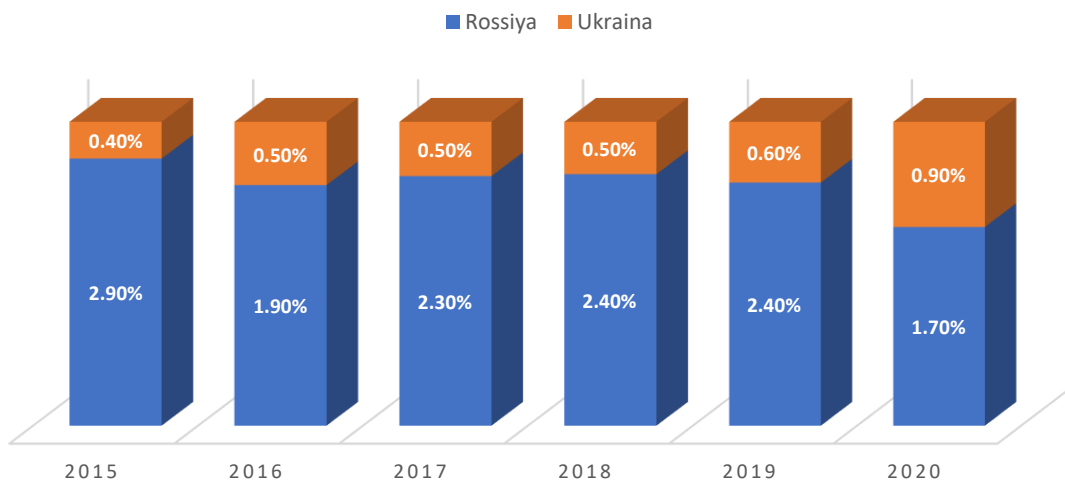
"Eurocontrol" ma'lumotlariga ko'ra hozirgacha eng ko'p ta'sir ko'rsatgan yo'nalishlar (Rossiya va Ukrainadan tashqari) Moldova Respublikasi bo'lib, 24-fevraldan beri parovozlar soni 69% ga kamaygan (2019-yil darajasiga nisbatan), Sloveniya (-42%), Latviya (-38%) va Finlyandiya (-36%)⁴. Fevral oyining oxiri va mart oyining boshlarida Rossiyadan tashqariga chiqish reyslarini bron qilish ham kamaydi, ammo Forwardkeys ma'lumotlariga ko'ra, o'sha paytdan boshlab qayta tiklandi.⁵

Mojaroga qaramay, Yevropa havo qatnovi mart o'rtalaridan may oyining boshigacha barqaror o'sdi. Aviachiptalarni bron qilish, shuningdek, Yevropa ichidagi sayohat va AQShdan Yevropaga parovozlarga talab ortib borayotganini ko'rsatadi.

Sayohat cheklovlarining yumshatilishi sayohatni normallashtirishga yordam beradi (2022-yil 13-maydan boshlab 36 mamlakat COVID 19 bilan bog'liq barcha sayohat cheklovlarini bekor qilgan), ammo mojaro tiklanish uchun jiddiy xavf tug'dirishda davom etmoqda.

Harbiy hujum global sayohatga ishonchni qaytarishga xalaqit beradi. AQSh va Osiyo manba bozorlari, ayniqsa, Yevropaga sayohatga ta'sir qilishi mumkin, chunki bu bozorlar tarixan ko'proq xavfga ega.

1-RASM. ROSSIYA VA UKRAINANING XALQARO TURIZM XARAJATLARI (% JAHON ULUSHIDA)

Manba bozorlari sifatida Rossiya va Ukraina 2020-yil holatiga xalqaro turizmga global xarajatlarning umumiy 3 foizini tashkil qiladi. Uzoq davom etgan mojaro 2022-yilda butun dunyo bo'ylab turizm daromadlaridan 14 milliard AQSh dollari yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

2019-yilda Rossiyaning chet elga sayohatlari uchun sarflagan xarajatlari 36 milliard dollarga, Ukrainaning xarajatlari esa 8,5 milliard dollarga yetdi. 2020-yilda bu qiymatlar mos ravishda 9,1 milliard va 4,7 milliard AQSH dollariga kamaygan.

Sayyohlik yo'nalishlari sifatida Rossiya va Ukraina Yevropaga xalqaro turistlarning 4 foizini, ammo Yevropaning xalqaro turizm daromadlarining atigi 1 foizini tashkil qiladi.

Ukraina va Rossiya urushi Rossiya turizm sanoatiga qanday ta'sir qildi?

Rossiya va Ukraina orasida yuzaga kelgan urush hamda vayronagarchiliklar Rossiyaning ichki va tashqi turizmga jiddiy zarba berdi. Bundan tashqari, hozirda geosiyosiy qarama-qarshilik tufayli Rossiya mashhur dam olish maskani sifatida ko'rilmaydi va kelgusi yillarda ham shunday bo'lib qoladi, chunki sanksiyalar rossiyaliklarning

² "Economic Implications of Political Unrest on Tourism Industries" (Author: Smith and Martinez)

³ "Cultural Heritage Tourism Amidst Conflict" (Author: Garcia and Khan)

⁴ https://www.eurocontrol.int/search?keywords=russia%20and%20ukraine%20war&sort_by=search_api_relevance

⁵ <https://forwardkeys.com/analysis/>

AQSH va Yevropaga xorijiy sayohatlarini keskin qisqartirdi. Rossiya-Ukraina inqirozidan ancha oldin esa Rossiya o'zining sovet uslubidagi byurokratiyasi va qog'ozbozlik tartib-qoidalaridan uzoqlashib, chet ellik sayyohlarning mamlakatga tashrif buyurishini nisbatan osonlashtirgan edi.

Mahalliy Rossiya OAVlari mashhur yo'nalishlar G'arbga va Yevropaga qarshi ritorikaning kuchayishi tufayli hanuzgacha xavf ostida qolganini ta'kidladi. Shuningdek, Ukrainadagi "maxsus harbiy operatsiya" ortidan G'arb tomonidan kiritilgan sanksiyalarning ta'siri tufayli Rossiyaga tashrif buyurgan xorijlik sayyohlar soni, ayniqsa, o'tgan yili keskin kamaydi. Rossiya Turoperatorlari assotsiatsiyasi (ATOR) o'zining so'nggi tahlil hisobotida 2022-yilda Rossiyaga bor-yo'g'i 200, 100 xorijlik kelganini ko'rsatdi.⁶ Chegara xizmatlari ma'lumotlariga tayangan so'nggi hisobotga ko'ra, bu pandemiyadan oldingi yillarga nisbatan 96,1 foizga kamaygan.

Hisobotda bir qancha sabablar keltirildi. "Sabablar aniq: Rossiya va Yevropaning aksariyat davlatlari o'rtasidagi yopiq osmon, shuningdek, Rossiyada chet elda chiqarilgan Visa va Mastercard kartalaridan foydalanishning mumkin emasligi", dedi ATOR. 2022-yil fevralida Kreml Ukrainaga hujum boshlaganidan bir necha kun o'tib Yevropaning aksariyat qismi o'z havo hududini Rossiya samolyotlari uchun yopdi. 2022-yilning mart oyidan boshlab Rossiya milliy aviatashuvchisi "Aeroflot" xalqaro reystrarini to'xtatdi, garchi u asta-sekin "do'st mamlakatlar"ga sayohatni tiklagan bo'lsa-da. 2022-yilgi reytingda Germaniya, Turkiya va Erondan kelgan sayyohlar yetakchilik qildi. 2022-yilda 25,400 nafar nemis sayyohlari tashrif buyurdi, bu 2019-yilga nisbatan 20 baravar kam edi.

Rossiya asosiy e'tiborni ichki turizmni rivojlantirishga qaratmoqda. Fevral oyi boshida transport vaziri Vitaliy Savelyev prezident Vladimir Putin bilan ichki turizmni rivojlantirishga bag'ishlangan yig'ilishda uning vazirligi 2023-yilda ko'proq potensial yo'lovchilar uchun imtiyozlar bilan Rossiya aviakompaniyalari xizmatlarini oshirishni rejalashtirayotganini aytdi. Maqsad, uning ta'kidlashicha, transportning umumiy hajmini oshirish va bu Rossiya janubidagi 11 ta aeroportning uzaytirilishini hisobga olgan holda biroz o'zgartirilishi mumkin. Savelyevning ta'kidlashicha, 2022-yilda aviakompaniyalar yo'lovchi tashish hajmi 95 million sayohatchidan oshgan. Shunday qilib, vazirlik bu yil bu ko'rsatkich 6 foizga o'sishini kutmoqda.

Federal xavfsizlik xizmati esa (FSB) chegara xizmati o'zining statistik hisobotida qo'shimcha ravishda 2022-yilda Rossiyaga 200 mingga yaqin chet ellik sayyoh tashrif buyurganini, bu o'tgan yilga nisbatan 28,8 foizga kam ekanligini tushuntirdi. Sayyohlarning aksariyati Germaniyadan kelgan (25,3 ming yoki o'tgan yilga nisbatan 33,4 foizga kam), ikkinchi o'rinda Turkiya 22,6 ming sayyoh (2,5 foizga kam) va Eron 14,6 ming sayyoh bilan (2021-yilga nisbatan 25 baravar ko'p). Shuningdek, kuchli beshlikdan Qozog'iston (13270 sayyoh) va Kuba (11300) joy olgan. Ulardan keyingi o'rinlarda O'zbekiston (8860), Qirg'iziston (6600), Hindiston (6400), AQSh (5580) va Armaniston (5200) bormoqda. Bundan tashqari, Isroil, Latviya, Birlashgan Arab Amirliklari, Serbiya, Ozarbayjon, Janubiy Koreya, Turkmaniston, Italiya, Fransiya va Litva kuchli yigirmatalikdan joy olgan.

Qo'shma Shtatlar va Yevropa ruslar uchun nisbatan yopiq. Misol uchun, minglab rus sayyohlari Tailandning plyaj kurortlariga tashrif buyurishadi. Tailand, Filippin, Hindiston va Vetnam kabi tashqi Osiyo davlatlari turizmni rivojlantirishga tayyor. Yevropa bilan Rossiya-Ukraina inqirozi rossiyalik sayyohlarni Osiyodagi mashhur yo'nalishlarga va Afrikadagi bir nechta yo'nalishlarga yanada ko'proq majbur qilishi mumkin.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, rossiyalik sayyohlar so'nggi 20 yil ichida chet elda 300 milliard dollardan ortiq mablag' sarflagan va ularning pullari ichki turizm infratuzilmasini qurishi mumkin. Mutaxassislar ta'kidlashicha, Rossiya turizm infratuzilmasi so'nggi bir yil ichida ma'lum o'sishni ko'rsatmoqda va dunyodagi hozirgi sharoitda bu sur'atni yo'qotmaslik kerak. Mahalliy va xorijiy turlarni targ'ib qiluvchi Federal Turizm agentligi Rossiya hukumati tomonidan turizmni yo'lga qo'yish, shu jumladan mahalliy yo'nalishlar uchun subsidiyalar taklif qilish, xavfsiz va qulay sharoitlarga ega bo'lgan ichki turizmni rag'batlantirish va rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ta'kidladi.

Bekor qilingan turlar, bo'sh mehmonxonalar: Isroil va Falastin mojarolarining turizmga ta'siri.

2023-yil oktabr oyi boshida Isroilning Nativity cherkovi atrofidagi asosiy maydon va ko'chalar sayyohlar bilan gavjum edi. Endi ular 7 oktabrdan boshlangan Isroil Falastin o'rtasidagi mojarolar tufayli bo'm-bo'sh.

Isroil tomonidan bosib olingan G'azo va G'arbiy Sohildagi Falastin hududlarida mehmonxonalar bo'shab qoldi va kamida olti kompaniya Quddus va Tel-Aviv kabi asosiy yo'nalishlarga sayohatlarini to'xtatdi. Ikki turoperator kelasi yilga qadar sayohatlarni to'xtatdi. Kruij kemalari Isroilning bir vaqtlar gavjum bo'lgan qirg'oqlaridan qochdi va yirik aviakompaniyalar Isroilga parvozlarni to'xtatdilar, hukumatlar esa o'z fuqarolarini uylariga qaytarish uchun harakat qilishdi. EasyJet sayyohlik kompaniyasi Tel-Avivga 22-oktabrgacha jo'ndaydigan barcha paketlarni bekor qilganini, Virgin Atlantic Holidays esa dam oluvchilarga keyingi sanalarga qayta band qilish yoki to'lovni qaytarib olish imkonini berdi.

InterContinental Hotels (IHG.L) o'zining ikkita mehmonxonasi, Six Senses Shaharut va Hotel Indigo Tel Aviv – Diamond District vaqtincha yopilganini aytdi. Ko'pgina mehmonxonalar bo'sh bo'lganligi sababli, Isroilning eng yaxshi tarmoqlaridan biri Isrotel (ISRO.TA) ba'zilarini vaqtincha yopdi. Chet ellik mehmonlarning ketishi Isroilning COVID-19 pandemiyasidan tiklanayotgan eng kattalaridan biri bo'lgan daromadli turizm sanoatiga katta zarba bo'ldi. Ushbu sektor yalpi ichki mahsulotning 2,8 foizini va umumiy bandlikning taxminan 3,5 foizini tashkil qiladi.

Isroil Markaziy Statistika Byurosi ma'lumotlariga ko'ra, Quddus va Baytlahmdagi tarixiy joylar hamda Tel-Avivning oq qumli plyajlari tomonidan joriy yilning birinchi to'qqiz oyida Isroilga uch millionga yaqin sayyoh kelgan. Bu pandemiyadan oldingi darajaga yaqin va ularning 800,000 ga yaqini larderaliklardir.

Britaniya Isroil va Falastin hududlariga zarur bo'lgan sayohatlardan tashqari hamma narsani taqiqladi. Arab mehmonxonalar assotsiatsiyasi rahbari Elias al-Arjanning aytishicha, G'arbiy Sohildagi aksariyat mehmonxonalar o'tgan haftani zo'ravonliklar boshlanganidan keyin sayyohlarning qochib ketishiga yordam bergan. Uning so'zlariga ko'ra, G'arbiy Sohildagi mehmonxonalarning qariyb 90 foizi bo'sh. Avstraliyaning Intrepid Travel sayyohlik operatori yil oxirigacha Isroil va Falastin hududlariga turlarni to'xtatdi. Odysseys Unlimited Isroilga sayohatlarini 31-martgacha to'xtatdi.

Xulosa. Rossiya va Ukraina, shuningdek, Isroil va Falastin o'rtasidagi mojarolar o'z mintaqalaridagi turizmga chuqur va turli xil ta'sir ko'rsatdi. Geosiyosiy keskinliklar va vaqti-vaqti bilan kuchayib borayotgan bu to'qnashuvlar turli yo'llar bilan bo'lsa-da, bu hududlardagi turizm sohalariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Rossiya va Ukraina misolida, ikki davlat o'rtasidagi ziddiyat, xususan, 2014-yilda Qrimning Rossiya tomonidan anneksiya qilinishi va Ukraina sharqida davom etayotgan mojaralar zarur ko'rgan hududlarda turizmning sezilarli darajada pasayishiga olib keldi. Bir paytlar Qora dengizdagi kurortlari va madaniy diqqatga sazovor joylari bilan mashhur bo'lgan Qrimda, anneksiyaning keyin turizm keskin pasayib ketdi. Sayohat bo'yicha maslahatlar, siyosiy beqarorlik va xavfsizlik muammolari ko'plab xalqaro mehmonlarni mintaqani dam olish joyi sifatida ko'rishdan to'xtatdi. Bundan tashqari, Ukraina sharqida davom etayotgan mojarolar xavfsizlik xavotirlariga olib keldi va sayyohlarni Donetsk va Lugansk kabi tarixiy ahamiyatga ega turli shaharlarni kashf qilishdan qaytardi.

Isroil va Falastin o'zining tarixiy va diniy ahamiyati bilan mashhur bo'lgan mintaqalar bo'lgani sababli ziyoratchilar, tarix ixlosmandlari va qiziquvchan sayohatchilarni o'ziga jalb qiladi. Biroq, Isroil va Falastin o'rtasidagi taranglikning vaqti-vaqti bilan kuchayishi va kuchaygan davrlari sayyohlar sonining o'zgarishiga olib keldi. Nisbatan xotirjamlik davrida, sayyohlar tarixiy joylar, diniy diqqatga sazovor joylar, Quddus va Tel-Aviv kabi jo'shqin shaharlarni o'rganishlari natijasida turizm gullab-yashnaydi. Biroq, mojarolar kuchayganda, turizm xavfsizlik muammolari, sayohatga oid maslahatlar va mintaqadagi beqarorlikni ommaviy axborot vositalarida tasvirlash tufayli zarar ko'rdi.

Ikkala mojaralar ham turizmning geosiyosiy keskinlik va xavfsizlik muammolari oldida zaifligini ta'kidladi. Turizmga ta'sir ko'p qirrali bo'lib, nafaqat tashrif buyuruvchilar soniga, balki ushbu hududlardagi turizm infratuzilmasi, mahalliy iqtisodiyot va ish bilan ta'minlash imkoniyatlariga ham ta'sir ko'rsatdi. Turizmning pasayishi mehmonxonalar, restoranlar, turoperatorlar va transport xizmatlari kabi turizmga tayanadigan korxonalar uchun iqtisodiy qiyinchiliklarga olib keldi. Ish o'rinlarining qisqarishi va daromadlarning qisqarishi kuzatildi, bu esa ushbu hududlarda turmush sharoiti va iqtisodiy barqarorlikka ta'sir qiladi.

Ammo shuni ta'kidlash kerakki, qarama-qarshiliklarga qaramay, turizm sanoatining ayrim segmentlari moslashishga muvaffaq bo'ldi. Ayrim hollarda ichki turizm tufayli xalqaro sayyohlar sonining kamayishini qisman qoplangan. Bundan tashqari, mahalliy hukumatlar va turizm organlarining muqobil diqqatga sazovor joylarni targ'ib qilish, sayyohlik takliflarini diversifikatsiya qilish va xavfsizlik choralarini

⁶ <https://www.atorus.ru/analytics>

yaxshilashga qaratilgan sa'y-harakatlari sanoatga salbiy ta'sirlarni yumshatishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, Rossiya va Ukraina, shuningdek, Isroil va Falastin o'rtasidagi mojarolar o'z mintaqalarida turizmga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Tashrifchilar sonining kamayishi, turizm bilan bog'liq biznes uchun iqtisodiy muammolar, xavfsizlik va barqarorlik bilan bog'liq

tashvishlar geosiyosat hamda turizm o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ta'kidlaydi. Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, tinchlikni mustahkamlash, xavfsizlik choralari yaxshilash va turistik takliflarni diversifikatsiya qilish bo'yicha sa'y-harakatlar turizmga qaram bo'lgan ushbu iqtisodiyotlarni jonlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yakubovich, R. H. (2023). Qabul qilingan ta'lim sifatining turizm va mehmondo'stlik talabalarining kasb tanlashiga ta'siri: akademik samaradorlikning vositachilik ta'siri. *Qo'qon universiteti xabarnomasi*, 8, 62-65.

2. Ruziev, S., Rasulov, H., & Yusupov, A. (2022). Mehmondo'stlik va turizm sanoatidagi boshqaruv sohalarida gender xilma-xilligi. *Pedagogs jurnali*, 2(2), 156-173.

3. Abbosxon, Y., & Abduqodir, T. (2022, April). O'zbekiston Respublikasida kichik biznes faoliyatining umumiy yalpi ichki mahsulotdagi va aholi bandligidagi ulushi. In *E Conference Zone* (pp. 193-194).

4. Рузиев, Ш. Р. Ў., Расулов, Х. Я., & Юсупов, А. А. (2022). Оценка туристического потенциала туризма республики Узбекистан. *Academic research in educational sciences*, 3(2), 617-629.

5. Yusupov Abbosxon Aliyevich. (2023). Methodological principles of using human resources in the activity of small business

subjects. *Intent Research Scientific Journal*, 2(3), 182–187. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/67>

6. Iqboljon o'g'li, A. R., & Omonjon, U. (2023). YUNESKO ro'yxatiga kiritilgan butunjahon madaniy obyektlari. *Qo'qon universiteti xabarnomasi*, 303-305.

7. Mahmudjon o'g'li, A. J., & Omonjon, U. (2023). Ziyorat turizm: mavjud resurslar va ularning tasnifi. *Qo'qon universiteti xabarnomasi*, 237-239.

8. Shokhruzbek, R. (2019). Features of Historical and Cultural Tourism and the Factors of Its Development. *Asian Journal of Technology and Management Research (AJTMR) Volume*, 8(02).

9. Рузиев Шохрузбек Равшан Ўғли (2018). Оценка туристического потенциала историко-культурного туризма Республики Узбекистан. Региональные проблемы преобразования экономики, (4 (90)), 76-83.